

ELFENBENSKUSTEN — EN INTRESSANT NY STAT I DAGENS VÄSTAFRIKA

Av *CLAES NYMAN* och *CARL-JOHAN BOUVIN*

SOM BEKANT utgjorde Elfenbenskusten till för blott två år sedan en del av Frankrikes betydande besittningar i Afrika. I jämförelse med vissa andra beståndsdelar i det forna franska kolonialväldet, som t. ex. Guinea, har Elfenbenskusten i världspressen åtminstone hittills spelat en relativt undanskymd roll. Förklaringen härtill är väl närmast att söka i de lugna former, under vilka landet kunnat utvecklas, dvs. omvandlingen från koloni till självständig stat har i motsats till på andra håll i Afrika icke kännetecknats av några mera allvarliga störningar. En bidragande orsak har utan tvivel också varit en efter afrikansk måttstock förhållandevis god ekonomisk bakgrund, vilken bl. a. lett till att Elfenbenskusten sedan ett tiotal år har en positiv handelsbalans, något som få afrikanska stater idag torde kunna skryta med. Det är inte avsikten att i denna artikel söka ge en uttömmande beskrivning av Elfenbenskustens ekonomiska och politiska struktur, utan blott att söka belysa några faktorer som kan äga ett visst intresse

dels ur europeisk handelssynpunkt dels mot bakgrunden av de politiska motsättningar, som idag gör sig gällande i Västafrika. Det torde emellertid vara på sin plats att först ge en orientering om Elfenbenskustens ekonomiska förutsättningar.

Geografiska förhållanden

Elfenbenskusten, vars yta är nära tre fjärdedelar av Sveriges, är beläget vid Guineabuktens nordkust. Landgränsen löper i väster mot Liberia och Guinea, i norr mot Mali och Övre Volta samt i öster mot Ghana.

Landet är föga kuperat och kan växtgeografiskt indelas i tre zoner; i söder längs kusten finns ett bälte av tropisk regnskog, norr därom trädbevuxen savann samt i de mellersta och nordligaste delarna av landet gräsbevuxen savann. Vid den västra gränsen är landet mera höglänt, och bergstoppar på upp till 1 500 meter finnes. Klimatet är tropiskt med små variationer i temperaturen och en hög årsnederbörd som sjunker med stigande avstånd till kusten. Befolkningen

uppgår till blott drygt 3 miljoner människor, varav ungefär två tredjedelar lever i kustområdet. I Elfenbenskusten finns ca 15 000 icke afrikaner, huvudsakligen fransmän. Den afrikanska befolkningen består dels av en ej obetydlig mängd invandrare från de kringliggande staterna dels av ett sextiotal inhemska stammar. Det officiella språket är franska, vilket ger en god bild av språkförhållningarna.

Undervisningsväsendet

Eftersläpningen på undervisningens område är stor trots de betydande framsteg, som gjorts under femtiotalet. Sålunda uppskattas en femtedel av befolkningen vara läs- och skrivkundig, men man beräknar, att blott ca 25 procent av barnen i skolåldern, dvs. omkring 150 000 elever, för närvarande går i skola. Det procentuella antalet barn, som följer undervisningen, varierar avsevärt med avståndet till kusten, och siffran kan skifta från ca 85 procent i huvudstaden Abidjan och dess närmaste omgivningar till 10 procent i landets inre delar. År 1958 utexaminerades enligt uppgift 66 studenter inom landet.

Utgifterna för undervisningsändamål har en hög prioritet i statsbudgeten och utgör i 1961 års budget den näst största posten med 12 procent av de totala statsutgifterna, blott överträffad i storlek av investeringarna, vilka upptar 17

procent. Det bör observeras, att ej hela undervisningsväsendet finansieras av staten via budgeten; en icke oväsentlig del av byskolorna bekostas av byinvånarna själva.

Jordbruksekonomi med goda expansionsmöjligheter

Elfenbenskusten är ett av naturen rikt gynnat jordbruksland, och nationalinkomsten per capita torde vara den högsta i Västafrika. Ett utmärkande drag för Elfenbenskustens jordbrukssektor är att såväl odlingen för inhemska behov som plantagedriften av exportprodukter sker i enskild afrikansk regi, vanligen i små enheter. Över 90 procent av kaffe- och kakaoplantagerna äges sålunda av afrikaner.

Elfenbenskustens karaktär av jordbruksland understrykes av att 90 à 95 procent av befolkningen finner sin utkomst inom jordbruket, samtidigt som denna näringsgren svarar för drygt tre fjärdedelar av landets exportintäkter. Jordbrukets främsta uppgift är givetvis att söka täcka den inhemska befolkningens födoämnesbehov, och detta krav uppfylles i det närmaste; en viss import av främst ris och vete måste sålunda ägas. Födoämnesodlingen för hemmakonsumtion upptar produkter såsom arrowrot, maniok, ris, hirs, durra, jams, majs och jordnötter. Detta jordbruk bedrivs i primitiva former; någon yttre eller inre rationalisering har ej bedrivits, då de goda jord- och klimatförhållan-

dena givit ägarna en tillräcklig inkomst därförutan.

Jordbrukssektorns viktigaste exportprodukt är kaffet. Produktionen härav har tack vare gynnsamma yttre betingelser stigit mycket snabbt, så att Elfenbenskusten nu är Afrikas främsta och världens tredje kaffeproducent — blott överträffad av Brasilien och Colombia. Produktionen var 1960 ca 8 gånger större än 1930, då den igångsattes, men denna utveckling är emellertid ej odelat gynnsam. Den starkaste drivkraften för produktionsökningen har nämligen varit de överpriser — tidvis ända upp till de dubbla världsmarknadspriserna — till vilka kaffet kunnat avsättas i Frankrike, varvid Elfenbenskusten som motprestation beviljat särskilt franska exportvaror gynnsamma villkor i form av frilistning, tullfrihet o. d. Vid dylika avsättningsförhållanden har incitamenten att rationalisera produktionen, vilken främst härrör från mindre odlingar på upp till fem hektar, blivit alltför svaga, och avkastningen är i stor utsträckning alltför låg, blott 150 kilo per hektar, medan räntabel drift vid försäljning till världsmarknadspriser kräver en avkastning på kanske 4–500 kilo. Elfenbenskustens kaffeindustri vilar därför på en relativt osäker grund och kan i sin nuvarande utformning komma att vålla svårigheter för ekonomin på lång sikt. Fransmännen kan nämligen knappast förväntas vilja be-

tala överpriser i all oändlighet, något som insetts av landets myndigheter, vilka också är medvetna om nödvändigheten att på längre sikt rationalisera driften och t. o. m. reducera produktionen, varigenom priserna efter hand skall bringas till bättre överensstämmelse med världsmarknadsnivån.

Elfenbenskustens andra stora exportprodukt är kakao, vilket odlas i så stora mängder, att landet blivit världens fjärde producent därav. Bland övriga produkter från jordbruket förtjänar nämnas bananer, palmolja och -kärnor, ananas och bomull. Produktionsförutsättningarna för dessa senare produkter är utomordentliga, ehuru de ännu blott odlas i mindre omfattning, och från myndigheternas sida göres mycket stora ansträngningar, kanske större än på något annat håll i Afrika, att utvidga produktionen och exporten av dessa varor, i första hand på kaffets bekostnad. Avsikten är att differentiera exporten så att landets ekonomiska stabilitet ej skall behöva äventyras av snabba förändringar i världsmarknadspriset på någon enstaka råvara.

Ytterligare ett exempel på nyodlings- och differentieringspolitiken är de nya gummiödlarna, vilka förefaller komma att ge goda resultat. De franska specialisterna flyttade 1957 sina plantager från Indokina till Elfenbenskusten, där de anser produktionsbetingelserna lika goda som i Asien, och de be-

räknar att få sina första skördar 1962-63. Årsproduktionen planeras 1965 vara 5 000 ton för att under de närmast därpå följande åren fördubblas.

Rika skogstillgångar men brist på mineral

Hela två tredjedelar av landets yta täckes av skog, men den ekonomiskt värdefulla delen av denna areal säges utgöra 70 000 kvadratkilometer. Den outnyttjade reserven av dessa tillgångar är hög, i det blott halva arealen ännu kunnat exploateras i någon form. Efterfrågan på tropiskt trä är emellertid i stigande, och man anser, att det enda som hindrar en fördubbling av den nuvarande produktionen är transportsvårigheterna.

Mineralfyndigheterna är hittills icke av mera betydande omfattning, trots att prospekteringarna under senare år intensifierats. Speciellt har stora ansträngningar nedlagts på att finna olja ehuru utan resultat. Viktigast är alltså tillverkningen av industridiamanter, vilka skeppas till Frankrike. Enligt vissa uppgifter skulle också en del av diamantproduktionen smugglas ut ur landet. Manganformationer har påträffats väster om huvudstaden Abidjan, och produktionen igångsattes 1960. Utvinningen planeras stiga till 100 000 ton per år, vilket i främsta rummet skall gå till Frankrike och Tyskland. Omfattande järnmalms-

prospekteringar har företagits ej långt från de av Lamco exploaterade Nimbabergen i Liberia, men då fyndigheternas järnhalt befunnits vara låg, kommer någon brytning ej att äga rum. Bauxit finnes också i landet, ehuru någon utvinning, bl. a. på grund av brist på elektrisk kraft, ännu ej kunnat ske.

Gryende industrialisering vid kusten

Elfenbenskustens lilla men växande industri, vilken ej torde omfatta mycket mer än ett femtiotal företag, är koncentrerad till Abidjans omgivningar och främst ägnad vidareförädling av landets jordbruksprodukter. Landets inre är i stort sett opåverkat av detta skede.

En viktig förutsättning för en industrialisering uppfylldes 1950, då hamnen i Abidjan blev färdig, och den till följd av stigande inkomster ökade efterfrågan på manufakturade varor har därefter varit en pådrivande kraft. Landets myndigheter har understött denna utveckling dels genom skattelättnader till i landet investerat främmande kapital dels genom att med stöd av ekonomisk och teknisk hjälp från Frankrike samt utländska lån bygga ut landets transportväsen. Bland de produktionsföretag, som nu finnas i landet, kan nämnas bryggerier, tvålfabriker, en margarinfabrik, bomullsspinnerier, palmoljefabriker, en ananaskonservfabrik samt några

mindre mekaniska verkstäder och textilfabriker. Vidare finnes en tändsticksfabrik samt en mindre anläggning för framställning av aluminiumvaror. Renault bygger en sammansättningsfabrik för bilar och traktorer, och en cellulosa-fabrik samt en fabrik för tillverkning av pulverkaffe (Nestlé) är under uppförande. Antalet i industrin anställda arbetare beräknades år 1960 uppgå till ca 8 500. Denna arbetskraft utgjordes i betydande omfattning av invandrare från grannstaterna, främst Övre Volta, Mali och Niger, medan landets egen befolkning synes föredra att stanna inom jordbrukssektorn eller i administrativa befattningar. Den lägre kontorspersonalen rekryteras även i viss omfattning från Dahomey och Togo.

Stor utrikeshandel och positiv handelsbalans

Elfenbenskusten svarar för närmare hälften av hela f. d. Franska Västafrikas export och för ungefär en fjärdedel av dess import. Det har som nämnts under de senaste 10 åren kunnat redovisa en positiv handelsbalans, vars saldo 1957-60 varierat mellan 8,7 och 5,5 miljarder FCFA. Det största handelsutbytet sker ej oväntat med länderna inom franczonen, som fortfarande svarar för mer än två tredjedelar av handeln, ehuru vissa tendenser till en minskning synas framträda. Även förbindelserna med USA är av betydelse (15 procent av expor-

ten och 3,5 procent av importen), medan handeln med sterlingområdet är obetydlig. Handeln med EEC exklusive Frankrike uppvisar en egendomlig utveckling, i det att importen därifrån, speciellt från Italien, sjunkit, trots den förmånsställning dessa länder åtnjuter i form av bl. a. särskilda globalkvoter, medan Elfenbenskusten ökat sin export dit. Landets export till övriga afrikanska länder utgör ca 10 procent av totalvärdet — en högre siffra än som i allmänhet gäller för handeln de afrikanska staterna emellan.

De främsta exportvarorna utgöras av kaffe (drygt hälften av exportvärdet), kakao (en fjärdedel) och trä (omkring 15 procent). Den fjärdedel av kaffeexporten som ej köpes av Frankrike, försäljes till världsmarknadspriser genom subventionering med medel från en s. k. prisutjämningskassa för kaffe. Träexporten går främst till EEC och Danmark. Därtill exporteras något bananer, palmolja, fruktkonserver och diamanter. De tre största importposterna utgöras av textilier, metallprodukter och petroleumprodukter, vartill kommer fordon och födoämnen.

Sveriges handel med Elfenbenskusten har aldrig haft någon större omfattning och har dessutom på senare år ytterligare avtagit beroende bl. a. på importförbud för tändstickor samt vissa avsättnings-svårigheter för våra byggnadsvaror, främst cement. Den svenska ex-

porten uppgick till 1 miljon kronor 1961 och utgjordes i huvudsak av kylskåp, kontorsmaskiner, jordbruksredskap och skogsprodukter. Sveriges import var knappt 3 miljoner och bestod av trävaror och kakao. Nya förhållanden för den svenska handeln kan emellertid komma att inträda, ty enligt uppgifter har myndigheterna nyligen beslutat att med åsidosättande av Paris inleda direkta förhandlingar med Stockholm — uppenbarligen i syfte att med Sverige ingå ett avtal på bilateral basis. Ett dylikt avtal vore dock ett principiellt avsteg från vår nuvarande handelspolitik.

Det finns emellertid också andra tecken som tyder på att det kan bli lättare för stater utanför EEC att vinna insteg på marknaden i Elfenbenskusten. Sålunda gör schweizarna, som redan delvis är inne på marknaden, stora ansträngningar att vinna ytterligare terräng, något som de säkert ej skulle göra om de ej var säkra på att det fanns expansionsmöjligheter; sak samma gäller israeliterna som är engagerade bl. a. inom byggnads- och entreprenadverksamhet. Staterna bakom järnridån har också börjat intressera sig för avsättningsförhållandena i Elfenbenskusten. Sålunda har cement kunnat avyttras i hård konkurrens med bl. a. israelisk och svensk cement, vilket också varit möjligt i Nigeria, Liberia och Sierra Leone. Det kan vidare an-

tecknas att israeliterna söker underbygga sina handelspolitiska strävanden bl. a. genom utdelning av stipendier för studier i Israel. Från japansk sida har intresset för marknaden främst koncentrerats till fiskemöjligheterna utanför landets kust.

Gynnsamt investeringsklimat

I likhet med president Tubman i Liberia har Elfenbenskustens president och tillika premiärminister Felix Houphouët-Boigny insett, att det för Elfenbenskustens ekonomiska och politiska utveckling är viktigt att driva en »open door policy» beträffande utländska investeringar. Sålunda kommer utländska investerare i åtnjutande av en rätt omfattande tull- och skattebefrielse. Enligt brittiska pressuppgifter lär emellertid även Elfenbenskusten överväga att införa vissa restriktioner för de utländska företagens ekonomiska handlingsfrihet. Sålunda planerar man att ålägga företagen att reinvestera en viss del av vinsterna inom landet. Myndigheterna har också visat tecken på att vilja spela en aktivare roll ifråga om inriktningen av ekonomins resurser. Några planer på att nationalisera utländsk egendom finns förvisso icke, men man synes t. ex. vilja göra gällande, att all jord, som för närvarande inte odlas eller på annat sätt utnyttjas produktivt, skall betraktas som statens egendom.

Det säger sig självt, att i första

hand de franska intressena dragit fördel av de gynnsamma investeringsvillkoren, men under de senare åren har även länder såsom USA, Västtyskland, Schweiz samt Israel fått upp ögonen härför.

Felix Houphouët-Boigny, dominerande gestalt i inrikes- och utrikespolitiska frågor

Vilken politisk roll spelar idag Elfenbenskusten i Västafrika? Av flera skäl torde landets politiska inflytande i denna del av Afrika vara ganska vittgående, vilket nästan helt kan tillskrivas Felix Houphouët-Boigny, en afrikansk ledare, vars verksamhet hittills tycks ha behandlats ganska flyktigt i den svenska pressen. Några få ord om Houphouët-Boignys bakgrund torde därför vara på sin plats. Redan på ett tidigt stadium blev han en förgrundsgestalt i de inhemska politiska sammanslutningar, som uppstod strax efter andra världskriget i Frankrikes afrikanska besittningar. Han var sålunda med om att bilda, bl. a. tillsammans med Sékou Touré, Rassemblement Démocratique Africain (RDA), ett parti som idag dominerar det politiska livet i Elfenbenskusten men som även har betydelsefulla avläggare i andra delar av det f. d. franska kolonialväldet. Från början utövade kommunisterna ett visst inflytande inom partiet, men i början på 50-talet blev de utkastade, inte minst tack vare Houphouët-Boignys insatser. Detta

ledde till att partiet försvagades men genom ett intensivt organisationsarbete, bl. a. från Houphouët-Boignys sida, har partiet ånyo kunnat återvinna något av sitt tidigare vittförgrenade inflytande, dock med undantag för Guinea varom mera nedan.

När Elfenbenskusten år 1956 liksom de andra franska kolonierna fick rätt att skicka representanter till generalförsamlingen i Paris, valdes Houphouët-Boigny till representant för sitt land. De då ledande franska politikerna fick snart upp ögonen för den energiske och intelligente Houphouët-Boigny, som inom kort blev medlem av en rad franska regeringar i egenskap av konsultativt råd.

Houphouët-Boigny hävdade vid denna tid, att de kolonier, som tillhörde det franska samväldet i Afrika, borde frigöras från Frankrike etappvis. Varje stat borde emellertid tillåtas att utveckla sig individuellt och den enda gemensamma nämnaren skulle utgöras av anknytningen till Frankrike. Dessa Houphouët-Boignys idéer stötte emellertid på starkt motstånd från Sékou Touré, som önskade kasta loss från det franska kolonialväldet snarast möjligt och som dessutom ivrade för att Guinea tillsammans med de övriga franska såväl som engelska områdena skulle bilda en västafrikansk federation. Dessa motsättningar ledde till att Sékou Touré och Houphouët-Boigny gick skilda

vägar; Guinea lämnade det franska samväldet redan 1958, medan Elfenbenskusten blev helt självständigt något år senare.

Houphouët-Boigny upprätthåller i motsats till Sékou Touré alltså mycket intima kontakter med Paris särskilt med de Gaulle och han torde därför idag nog kunna betraktas som Frankrikes pålitligaste bundsförvant i Västafrika. Detta har lett till att man på flera håll, icke minst i den kommunistiska världen, vill göra gällande att Houphouët-Boigny helt går i fransmännens ledband. Dessa anklagelser saknar emellertid i stort sett grund. Vid flera tillfällen har sålunda Houphouët-Boigny, bl. a. redan innan Elfenbenskusten blev självständigt, visat prov på att han ingalunda följer Paris i vått och torrt.

Såsom tidigare antytts intar Houphouët-Boigny inrikespolitiskt sett en mycket stark ställning och hans parti, RDA, dominerar det politiska livet. Tidvis har det funnits en viss opposition inom landet mot Houphouët-Boignys ibland ganska egenmäktiga förfarande, men med lock och pock har han lyckats inlemma de oppositionella elementen inom det egna partiet. Denna åtgärd har otvivelaktigt lett till att Elfenbenskusten idag saknar en opposition i strikt demokratisk mening.

På det utrikespolitiska fältet har Houphouët-Boigny övergivit sin tidigare isolationistiska inställning i

vad gäller harmonisering av de afrikanska staternas ekonomiska och politiska liv och propagerar för ett visst samarbete. Hans insatser härvidlag har utan tvekan givit vissa resultat. Den s. k. Ententen (Conseil de l'Entente), en sammanslutning bestående av Elfenbenskusten, Dahomey, Övre Volta och Niger samt som ett slags associerade stater Mauretania och Mali, har således tillkommit på hans initiativ. Samarbetet mellan dessa stater tar främst sikte på ekonomiska frågor men har dock hittills inte fått några fastare former. Houphouët-Boigny har också medverkat vid bildandet av den s. k. Monrovia-gruppen, vilken som bekant utgöres dels av de s. k. Brazzaville-staterna, dvs. flertalet av de f. d. franska kolonierna i Afrika, dels Etiopien, Nigeria, Liberia, Sierra Leone, Somaliland samt Tunisien. Houphouët-Boignys moderata och koncilianta hållning har utan tvekan bidragit till att främja en viss samsambandsanda dessa stater emellan, och han har ivrigt verkat för att söka överbrygga de stora geografiska och etnografiska olikheter, som råder inom gruppen. Monroviagruppens målsättning är att söka upprätta en gemensam afrikansk marknad och att skapa en gemensam investeringsbank och en betalningsunion.

Trots de gamla motsättningarna till Sékou Touré har Houphouët-Boigny sökt återknyta kontakterna med denne. Avsikten härmed har varit att försöka förmå Sékou

Touré att icke alltför mycket lita på hjälpen från länderna bakom järnridån utan istället söka återknyta banden med Frankrike. Det är emellertid ännu för tidigt att avgöra om dessa ansträngningar kommer att krönas med framgång.

Houphouët-Boigny har inte sökt dölja att han anser att kommunismen inte lämpar sig för afrikanskt psyke och afrikanska förhållanden. Enligt hans uppfattning bör Afrika snarare utvecklas i västeuropeisk anda och med stöd av den västliga världens resurser. Han har därför inga sympatier för Nasers och Nkrumahs tidvis prokommunistiska kurs, något som givetvis lett till att Houphouët-Boigny

kommit på kant med Nkrumah. Även den senares idéer om ett panafrikanskt samarbete har förkastats av Houphouët-Boigny. Liksom Nigerias ledare anser han sålunda att Nkrumahs förslag är alltför vittgående och därför icke är realistiska i dagens läge.

Som framgår av ovanstående är Houphouët-Boignys kungstanke numera ett lösligt samarbete de afrikanska staterna emellan, vilket bör fördjupas först vid en senare tidpunkt. Det återstår att se om dessa hans strävanden kommer att kunna förverkligas eller om de som idag ivrar för en snabb integration kommer att hemföra segern.